

Ірина Колегаєва
доктор філологічних наук,
професор кафедри лексикології і стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВТОРИННОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Дослідження вербальної комунікації на сьогодні є розгалуженою гілкою антропоцентричних філологічних пошуків. Отримані дані уможливають глибше розуміння процесів і закономірностей отримання, накопичення і розповсюдження інформації про навколишній світ, а також про роль людського спілкування в цьому. Людський соціум можна розглядати як безмежну кількість носіїв інформації самого різного штибу. Взаємодія членів соціуму неможлива без взаємозбагачення цією інформацією, тобто без передачі певного обсягу інформації від одного індивіда до іншого/інших індивідів, без комунікації, зокрема вербальної.

Нашу увагу привернули спостереження над процесами комунікативної «багатошаровості» комунікації. А саме – яким є повідомлення, що його передає адресант адресатові, з точки зору *авторства* того, про що йдеться у повідомленні: чи це *його власні* думки, судження, оповіді, чи можливо він ретранслює *чийсь* кванти інформації. Перший із цих двох варіантів спостерігаємо у *первинній* комунікації, другий – у *вторинній, відтворюваній*.

Більшість повідомлень у повсякденному, художньому і науковому дискурсі є *комунікативно первинними*. Під цим розуміємо породження повідомлення адресантом від свого імені і передачу повідомлення безпосередньо адресату. Це схема умовно позначена як "я розмовляю з тобою".

В окремих випадках адресант виступає не від свого імені, а переказує певне повідомлення, що вже було попередньо вимовлено *кимось іншим*, адресованим *іншому адресату*, аніж той, хто вислуховує переповідання. Схема умовно отримує таку модифікацію: "я розповідаю тобі про розмову іншої людини зі мною, або про розмову інших людей між собою". В цьому випадку відбувається *вторинна, відтворена* комунікація. У комунікативному ланцюжку "адресант - кодування - повідомлення - декодування - адресат" з'являється додаткова ланка, оскільки адресант відтворює *попередню* комунікацію, що відбулась раніше. У випадку усного спілкування нерідко це супроводжується *мовленнєвою маскою*, якою послуговується переповідач: якщо він передає мовлення особи, що йому неприємна, його голос отримує модуляції "гідкої", утрируваної вимови. Завдяки мовленнєвій масці слухач однозначно здогадується про ставлення мовця до відтвореної комунікативної події.

В письмовому спілкуванні також можлива вторинна комунікація. Тут вона приймає риси цитування "я пишу тобі щось" – *первинна* комунікація.; "я відтворюю тобі щось сказане/написане *іншою людиною*, що було адресоване мені або іншій людині" – це випадок *вторинної комунікації*.

Поява додаткової ланки (*відтвореного* повідомлення) у комунікативному ланцюжку має велике значення і варіює у вигляді різних конфігурацій комунікативних інтенцій і комунікативних наслідків.

В художньому, мас-медійному і науковому, дискурсі: вторинна комунікація здійснюється у своєрідний спосіб: вона фігурує у формі цитування, переказу, посилення, альянсу, і в кожному варіанті вона має різні лінгвальні і паралінгвальні маркери. В сучасному комунікативному просторі широко розповсюджений такий варіант вторинної комунікації, як фанфікшен, тобто твори авторів-аматорів, шанувальників якогось першоджерела, з якого такі автори

«позичають» персонажів, сюжети, хронотоп і *відтворюють* їх у *власних* текстах, що на їхню думку, вдосконалюють першотвір, або додають нові епізоди до вже добре знаного і популярного твору.

В традиційному художньому дискурсі вторинною комунікацією є все персонажне мовлення. Адже письменник оповідає читачеві про вигаданий світ, населений вигаданими особами, що вчиняють вигадані дії. Ці особи спілкуються між собою, про що автор більш чи менш деталізовано сповіщає читача. Більший ступінь деталізації залучає не тільки позначення того, хто говорить, але і голосові, емоційні, кінетичні параметри комунікативної поведінки персонажа-адресанта, а також реакцію персонажа-адресата. Репліки персонажного діалогу в традиційний спосіб графічно виокремлюються із масиву тексту (з нового рядка і після дефісу, або у лапках). Менший ступінь деталізації (аж до повного нівелювання його) передбачає тільки відтворення реплік, виокремлених графічно. Авторський коментар мінімальний, або навіть відсутній.

У мас-медійному дискурсі вторинна комунікація зазвичай представлена фрагментарним вживанням *чужих* висловлювань, що вкраплені у мовлення автора публікації. Маркування адресанта відтворюваного повідомлення (експертів, свідків і т. п.) зазвичай експліцитне, часто із наданням аргументації: чому наведено висловлювання саме цієї особи, в чому інформативна цінність саме цього відтворюваного висловлювання. Графічне виокремлення такого висловлювання в окремий рядок не є характерним.

У науковому дискурсі (наприклад, у статті, монографії, дисертації) вторинна комунікація практично присутня у будь-якому тексті. Тут вона має вигляд цитування, переказу, іноді алюзії на певний прецедентний текст. За винятком алюзії решта відтворюваних повідомлень обов'язково маркуються: експліцитним указанням на автора цитованого чи переказаного повідомлення (ступінь експлікації первинного адресанта зазвичай висока – наводиться прізвище, ініціали особи, чиє повідомлення відтворено, вказується джерело, звідки вилучено відтворене повідомлення, рік його видання і навіть сторінка, звідки воно вилучено). Графічне виокремлення варіює: від звичайних лапок

цитованого тексту до окремого абзацу, іноді іншим шрифтом разом із збільшеним лівим полем. В залежності від прийнятого стандарту в зарубіжних наукових виданнях цитований текст може бути представлений мовою оригіналу із наведенням перекладу у посторінковій виносці.

У різних типах дискурсу відтворене повідомлення значною мірою варіюється в аспекті його *реальності* чи *контрфактності*, вигаданості. Зрозуміло, що в художньому дискурсі такі повідомлення є вигаданими. Діалоги персонажів є художній засіб характеристики дієвих осіб, зображених у творі, засіб просування сюжету, іноді протагоністу вкладають в уста певні важливі для автора філософські, морально-етичні міркування, тощо. Статус несправжності, вигаданості зображеного спілкування залишається "за рамками" художньої комунікації, він входить в "правила гри".

Мас-медійна комунікація, навпаки, усіяко акцентує істинність зображеного мовлення. Статус видання є маркером такого підходу до подачі чийось висловлювань: т. зв. «якісна» преса переймається правдивістю, реальністю таких висловлювань, які до того ж перевіряються на істинність процедурою *fact checking*. Натомість т. зв. "жовта" преса не гребує іноді фейковими висловлюваннями і оцінками подій.

І тут постає питання *етичності відтворення* чієїсь інформації. Комунікативна вторинність повідомлення є джерелом збагачення змістового аспекту повідомлення. В художній і фанфікшен комунікації питання етичності не виникає взагалі. Воно частково стосується мас-медійної комунікації, але передусім воно постає у науковій комунікації як такої, що принципово базується на правдивому відтворенні правдивих повідомлень, зроблених реальними і поіменно названими мовцями.

Не дотримання цього засадничого принципу є грубим порушенням наукової етики. Приписування чужих комунікативних продуктів самому собі є *плагіатом*. В цьому випадку автор подає *чужі* міркування, фактичні данні і теоретичні конструкції як свої власні. Статус комунікативної вторинності

(відтвореності) повідомлення приховується, самé повідомлення облудно видається як комунікативно *первинне*.

Іншим різновидом етичної несумлінності є приписування неіснуючих комунікативних продуктів реальним комунікантам. Це трактується як *фальсифікація*. В цьому випадку начебто *відтворене* первинне повідомлення подається як висловлення, точка зору, оцінка авторитетного джерела, хоча насправді цього не відбувалось. Тобто відповідної первинної комунікації на цю тему немає.

Обидва варіанти комунікативної поведінки науковця кваліфікуються як академічна недоброчесність автора наукової публікації і передбачають сувору відповідальність (всім відомі прикрі випадки позбавлення наукових ступенів за подібні порушення). Наукова етика цього не допускає. Узагальнюючи скажімо, що принципи академічної доброчесності, які «стоять на сторожі» наукової етики, є дієвим регулятором комунікативного функціонування адресанта в науковому дискурсі.